

РОДНА РАВНОПРАВНОСТ
– ОД ЈЕДНАКИХ ПРАВА ДО ЈЕДНАКИХ
МОГУЋНОСТИ

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC CONFERENCES

Book CXC

DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES

Book 45

COMMITTEE FOR NATIONAL MINORITIES AND HUMAN RIGHTS STUDIES

GENDER EQUALITY
– FROM EQUAL RIGHTS TOWARDS
EQUAL OPPORTUNITIES

PROCEEDINGS OF THE SCIENTIFIC CONFERENCE
HELD ON SEPTEMBER 27, 2019

Accepted for publication at the 2th Session of the Department of Social Sciences, held on February 18, 2020, after being reviewed by Academicians *Tibor Várady*, corresponding member *Alpar Lošonc*, Professors *Vukašin Pavlović*, *Rade Veljanovski*, *Miodrag Jovanović*, *Irena Pejić*, *Fuada Stanković*, *Marija Draškić*, *Slađana Jovanović*, *Aleksandra Izgarjan*, *Zoran Lutovac*, PhD, *Ljubica Đorđević*, PhD and *Sanja Čopić*, PhD

Editors

Academician TIBOR VÁRADY
MARIJANA PAJVANČIĆ, PhD

BELGRADE 2020

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига СХС

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

Књига 45

ОДБОР ЗА ПРОУЧАВАЊЕ НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА И ЉУДСКИХ ПРАВА

РОДНА РАВНОПРАВНОСТ
– ОД ЈЕДНАКИХ ПРАВА ДО ЈЕДНАКИХ
МОГУЋНОСТИ

ЗБОРНИК РАДОВА СА НАУЧНОГ СКУПА

ОДРЖАНОГ 27. СЕПТЕМБРА 2019.

Примљено на II скупу Одељења друштвених наука, 18. фебруара 2020. године, на основу рецензија академика *Тибора Варадија*, дописног члана *Алйара Лошонца*, професора *Вукашина Павловића*, *Радеића Вељановској*, *Миодрага Јовановића*, *Ирене Пејић*, *Фуаде Сјанковић*, *Марије Драшкић*, *Слађане Јовановић*, *Александра Изјарјан*, др *Зорана Лушовца*, др *Љубице Ђорђевић* и др *Сање Ђојић*

Уредници

академик ТИБОР ВАРАДИ

проф. др МАРИЈАНА ПАЈВАНЧИЋ

БЕОГРАД 2020

Издаје
Српска академија наука и уметности
Кнеза Михаила 35, Београд

Лектура
Младенка Савичић

Коректура
Рајка Павловић

Технички уредник
Никола Сивановић

Штампа
ЈП Службени гласник

ISBN 978-86-7025-870-9

Тираж 300 примерака

САДРЖАЈ

Предговор – Маријана Пајванчић 9

УВОДНА СЕСИЈА

Маријана Хјусон, *Родни режими на полујериферији: социолошка перспектива* 13

Marina Hugshon, *Gender Regimes at the Semiperiphery: Sociological Perspective* 28

Адриана Захаријевић, Катарина Лончаревић, *Род и идеологија: о њобуни прошив једнакости* 29

Adriana Zaharijević, Katarina Lončarević, *Gender and Ideology: On an Insurrection against Equality* 44

ПРАВО НА РАВНОПРАВНОСТ И ЈЕДНАКЕ МОГУЋНОСТИ

Маријана Пајванчић, Боса М. Ненадић, Горан Марковић, *Конституционализација права на равнојравности и једнаке могућности* 47

Marijana Pajvančić, Bosa M. Nenadić, Goran Marković, *Constitutionalization of the Right to Equality and Equal Opportunities* 65

Зорица Мршевић, *Вишеструка и интерсекционална дискриминација* 67

Zorica Mršević, *Multiple and intersectional discrimination* 83

Невена Петрушић, Танасије Маринковић, <i>Заштитна права на родну равноправност</i>	85
Nevena Petrušić, Tanasije Marinković, <i>Protection of the Right to Gender Equality</i>	102

Лилијана Чичкарић, Зорана Антонијевић, <i>Изазови и препреке у уредњавању институција и јавних политика у Србији</i>	105
Lilijana Čičkarić, Zorana Antonijević, <i>Challenges and Obstacles to the Gendering of Serbian Institutions and Public Policies</i>	119

Гордана Ковачек Станић, <i>Репродуктивна аутономија жене као људско право</i>	121
Gordana Kovaček Stanić, <i>Reproductive Freedom of the Woman as a Human Right</i>	134

КРШЕЊЕ ПРАВА НА РАВНОПРАВНОСТ КАО ОСНОВНОГ ЉУДСКОГ ПРАВА

Тања Игњатовић, <i>Насилје против жена као кршење основних права – између стандарда и стварности</i>	139
Tanja Ignjatović, <i>Violence Against Women as a Violation of Fundamental Rights – Between Standards and Reality</i>	156

Слободанка Константиновић Вилић, Наталија Жунић, Вида Вилић, <i>Фемцид, друштво и право</i>	157
Slobodanka Konstatinović Vilić, Natalija Žunić, Vida Vilić, <i>Femicide, Society and Law</i>	171

Дубравка Валић Недељковић, <i>Родна небалансираност субјеката/извора информација у новинарским објавама у водећим информативним медијима у Србији</i>	173
Dubravka Valić Nedeljković, <i>Gender Imbalance of Subjects/Sources of Information in Journalistic Coverage in Major Informative Media in Serbia</i>	184

ПРАВО НА РАВНОПРАВНОСТ – ОБРАЗОВАЊЕ, ЕКОНОМИЈА

Татјана Ђурић Кузмановић, Мирјана Докмановић, Ана Пајванчић Цизељ, <i>Економски положај жена – родне неједнакости и једнаке могућности</i>	187
Tatjana Đurić Kuzmanović, Mirjana Dokmanović, Ana Pajvančić Cizelj, <i>Economic Position of Women – Gender Inequalities and Equal Opportunities</i>	197

Марија Бабовић, <i>Родне неједнакости на тржишту рада у Србији: стање и политике</i>	199
Marija Babović, <i>Gender Inequalities on the Labour Market in Serbia: the Situation and Policies</i>	214
Горана Ђорић, Драгица Вујадиновић, <i>Образовање за родну равноправност у Србији</i>	215
Gorana Đorić, Dragica Vujadinović, <i>Education for Gender Equality in Serbia</i>	231

ПРЕДГОВОР

Тематска конференција „Родна равноправност – од једнаких права до једнаких могућности“, одржана на иницијативу и у организацији Одбора за проучавање националних мањина и људских права, а под покровитељством САНУ, посвећена је проблематици посебно значајној за људска права не само локално већ и глобално. Две су битне специфичности права на родну равноправност.

Једна специфичност и заједнички именитељ који карактерише положај жена, њихова људска права и реалне могућности да и у пракси уживају нормативно гарантована људска права јесте чињеница да оне чине већину становништва на планети, а да је та већина фактички у положају мањине. Родна равноправност на специфичан начин обједињује обе области које чине садржај рада Одбора за проучавање националних мањина и људских права јер сведочи о реалности у којој већина ужива људска права само уз примену политика и инструмената (начело једнаких могућности и посебне мере) који обезбеђују могућност коришћења људских права мањина.

Друга специфичност је мултисекторска природа родне равноправности која налаже и мултидисциплинарни приступ овој теми. Стога је рад конференције и садржај реферата конципиран тако да обухвата родну димензију у различитим областима друштвеног живота. У складу са таквим приступом, референти и референткиње анализирају родне аспекте у различитим областима у којима се одвија њихов научни и истраживачки рад. Области на које се концентришу садржаји реферата чине четири тематске целине: род и развој – социјални контекст и теоријски приступ, право на равноправност и једнаке могућности, кршење права на равноправност као основног људског права и право на равноправност у економији и образовању.

Теоријски приступ фокусира се на родне режиме на полупериферији који се анализирају из социолошке перспективе и идеолошке контексте у којима се критички разматра приступ родној равноправности у различитим геополитичким контекстима, упозорава на опасност да се она инструментализује као политичко оруђе у борби против демократије, постигнуте једнакости и освојених слобода.

Разматрања посвећена праву на равноправност полова и једнаким могућностима акцентују принципе који постављају уставни оквир за нормативни, институционални и социјални контекст релевантан за (не)могућност остваривања права на равноправност као основног људског права; критички приступ родно заснованој дискриминацији (интерсекционална и вишеструка дискриминација); ефикасност и доступност заштите од родно засноване дискриминације на националном нивоу и на међународном плану; родне асиметрије у расподели моћи које произлазе из структуралних одлика друштва и анализирају се на институционалној равни и јавним политикама; слободно одлучивање о рађању деце као основно људско право и положај жене као титулара овог права.

Кршење права на родну равноправност као основног људског права је тема у оквиру које је пажња усмерена на насиље против жена које се сагледава из перспективе стандарда постављених у међународним уговорима и праксе у Србији, на истраживања фемицида као најекстремнијег кршења женских права и радикализованог вида насиља према женама чији су узроци структуралне природе као и на истраживања родног дисбаланса у медијским садржајима.

Родна равноправност у економији, на тржишту рада и у образовању као део структуралних глобализацијских процеса у постсоцијалистичком и постконфликтном друштву и родне економске неједнакости, анализирају се са акцентом на родни јаз у сфери рада (неједнако учешће жена на тржишту рада, родни јаз у запослености и зарадама, родна сегрегација у занимањима и секторима економије, мање шансе жена да заузму руководеће положаје, неједнако оптерећење и вредновање неплаћеног рада и др.), уз посебну пажњу посвећену образовању које се сагледава из родног угла и из перспективе интегрисања родне компоненте у научне и наставне дисциплине, на различитим нивоима образовања и начине на које је то могуће учинити.

Маријана Пајванчић

НАСИЉЕ ПРОТИВ ЖЕНА КАО КРШЕЊЕ ОСНОВНИХ ПРАВА – ИЗМЕЂУ СТАНДАРДА И СТВАРНОСТИ

ТАЊА ИГЊАТОВИЋ*

А п с т р а к т. – Насиље против жена, сагледано из перспективе кључних међународних уговора, представља друштвени (јавни) проблем и кршење основних људских права жена. Промене у међународној политици, настале под снажним утицајем глобалног феминистичког покрета, нагласиле су нужност друштвене реакције и одговорност државе. Постављени су стандарди који су условили промену јавних политика и праксе у многим државама, укључујући и Србију. Поред несумњивог напретка, задржали су се и снажни отпори и бројни проблеми. У Србији су законске норме (све родно неутралне) увођене без јасне промене политике и парадигме поступања, што је условило одсуство стратегије и плана деловања. Општи принципи заштите жртве, који одређују свеукупно разумевање појаве и поступање система, остали су без разраде и објашњења. Пракса указује на пропусте у примени закона и озбиљне тешкоће у организовању заштите жена. Посебно велики изазов представља пружање општих и специјализованих услуга подршке жртвама, као и њихов недостатак, који је системске природе. Последњих година постигнут је напредак у превентивној заштити и мултисекторској сарадњи. Међутим, јачање конзервативне политике на међународном плану, усмерене против концепта људских права жена, утиче на друштвене, институционалне и индивидуалне реакције, с циљем очувања дубоко укоренење патријархалне културе, доминације и контроле од стране мушкараца, што су процеси присутни и у Србији. У раду ће бити дискутовани кључни изазови у примени међународних стандарда и приказане најновије оцене стања и препоруке које је Србија добила од релевантних међународних тела.

Кључне речи: мушко насиље против жена, међународни стандарди, државна политика, Србија

У 2019. години обележено је 40 година од усвајања Конвенције Уједињених нација о елиминацији свих облика дискриминације жена¹. Република Србија је 2017. године поднела Четврти периодични извештај о примени ове Конвенције (CEDAW/C/SRB/CO/4, 2017), а у марту 2019. године добијена су Закључна

* Аутономни женски центар, Београд, tanja@azc.org.rs

¹ *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 11/1981.

запажања Комитета Уједињених нација за елиминацију дискриминације жена (даље у тексту CEDAW² Комитет) (CEDAW/C/SRB/CO/4, 2019). У време настанка, ова Конвенција није садржала члан о насиљу против жена као облику дискриминације. Ипак, у општим препорукама CEDAW Комитета, а затим и у регионалним уговорима, каква је Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, биће постављени кључни стандарди за успостављање интегрисане јавне политике и обавеза држава у односу на ову појаву.

У међународним документима насиље против жена одређено је као кршење људских права и облик дискриминације жена, а чине га „сва дела родно заснованог насиља која доводе до или могу да доведу до: физичке, сексуалне, психичке, односно, финансијске повреде или патње жене, обухватајући и претње таквим делима, принуду или произвољно лишење слободе, било у јавности, било у приватном животу“³. Од држава се изричито захтева да осуде такво насиље, да примат ставе на живот без насиља у односу на било које културне праксе, које оправдавају или објашњавају насиље против жена и кршење њихових права (Ertürk, 2007). Истиче се да државне обавезе треба да укључе и трансформацију друштвених вредности и институционализованих родних неједнакости (Chinkin, 2010).

Насиље против жена широко је распрострањено свуда у свету, што потврђују подаци бројних истраживања (иако их није лако међусобно поредити због методолошких разлика) (Krug, Dahlberg, Mercy, Zwi & Lozano, 2002). Жене ће најчешће бити повређиване, силоване или убијене од стране мушкараца које (по)знају и које често воле (Tjaden & Thoennes, 1998). На глобалном нивоу, физичко насиље се региструје код 13–61% жена, сексуално код 6–59% жена, а преваленција психичког насиља износи 20–75%. Када насиље против жена доведе до смртног исхода, учиниоци су у 40–70% случајева њихови интимни партнери, што је у оштрој супротности са преваленцом за мушкарце, која се креће од 4 до 9% (Garcia-Moreno, Jansen, Ellsberg, Heise, Wattset, 2005; UN, 2006).

У Србији подаци неколико истраживања такође показују сличну и доследно високу распрострањеност насиља против жена. Свака друга жена старија од 15 година доживела је неки облик насиља од стране интимног партнера, свака четврта (или пета) доживела је физички напад, а свака двадесета је имала искуство сексуалног насиља (Vidaković, 2002; Otašević, 2005; Petrović, 2010; Babović, Vuković i Ginić, 2010; OEBS, 2019). Истраживања говоре и то да су жене са сложеним животним ситуацијама (инвалидитетом, менталним обољењима, болестима зависности, странкиње), али и жене које имају децу, више изложене насиљу и рањивије (Ignjatović i Pešić, 2012; Ignjatović, 2013; OEBS, 2019), што указује на значај разумевања сложених, вишедимензионалних и укрштених фактора маргинализације и дискриминације на насиље против

² CEDAW је скраћеница од *The Committee on the Elimination of Discrimination against Women*.

³ Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, чл. 3, тачка а).

жена (Harris & Hodges, 2019). У Србији се бележи и велики број убијених жена од стране партнера и мушких чланова породице (фемцид), без одговарајућег друштвеног одговора (Lukić, 2013; Jovanović, 2013; Simeunović-Patić i Jovanović, 2013; Mršević, 2014; Lacmanović, 2019).

Због свега наведеног, предмет овог рада је разматрање политике и праксе превенције и заштите жена од мушког насиља, као основног права жена. Циљ рада је приказ односа између међународно прихваћених стандарда и изазова у њиховом спровођењу, са посебним нагласком на стање у Србији. У тексту ће најпре бити дат осврт на међународне стандарде, који представљају обавезе које је Република Србија потврдила, а затим и преглед најважнијих изазова, отпора и проблема у њиховом спровођењу, глобално и у нашем контексту. Биће кратко приказане кључне законске измене, подаци о њиховој примени, као и подаци о доступности услуга за подршку женама са искуством насиља, укључујући оцене стања и препоруке CEDAW Комитет и GREVIO експертске групе⁴. На крају, уместо закључка, биће указано на нове претње концепту људских права жена, присутне и у Србији, које могу да угрозе напоре на унапређењу политике и праксе заштите жена са искуством мушког насиља.

1. МЕЂУНАРОДНИ СТАНДАРДИ У ВЕЗИ СА НАСИЉЕМ ПРОТИВ ЖЕНА

Мушко насиље против жена постало је друштвено питање посредством глобалног феминистичког покрета. Женске групе организоване око пружања непосредне помоћи женама са искуством насиља (почетком 70-их година протеклог века) гајиле су велико неповерење у државу и државне интервенције. Сматрале су да су и закони и правила служби институционализован начин спровођења мушке контроле над женама (Logar, 2004). Овај став почиње да се мења 80-их година протеклог века (Pence, 1996). Међусобно повезан, женски покрет је захтевао дефинисање насиља против жена као кршење основних људских права, препознавање дијапозона облика, контекста и односа у којима се оно дешава, као и кључну улогу држава и одговорност влада да створе „климу нулте толеранције“ у вођењу система заштите, подршке и превенције, укључујући интегрисане политике (Kelly, 2003).

У већини држава женске групе и организације иницирале су кључне активности у овој области: организовале су (бесплатне) услуге за жене изложене насиљу, прикупљале податке о преваленцији насиља, руководиле мања или већа истраживања и студије, предлагале неопходне промене у законодавству и процедурама, спроводиле кампање за подизање свести јавности, вршиле притисак на међународне организације, иницирале мултидисциплинарни и мултисекторски приступ проблему, водиле прве обуке за професионалце и

⁴ GREVIO је скраћеница од *The Council of Europe Expert Group on Action against Violence against Women and Domestic Violence*.

професионалке у државним институцијама. Због тога се истиче важност да женске групе и организације, као кључни актери промена, остану аутономне, како би доприносиле унапређењу закона и јавних политика, као и њихове примене (Antić Gaber, Dobnikar and Selišnik, 2009).

На међународном плану, свеобухватан преглед стандарда у вези са насиљем против жена први пут је дат у Општој препоруци бр. 19 (A/47/38, 1992), а затим у Декларацији о укидању свих облика насиља над женама (UN 48/104, 1993) и Пекиншкој платформи за акцију (UN, 1995). У њима се истиче да насиље представља најтежи облик дискриминације жена, да је усмерено против жена зато што су жене, да несразмерно утиче на жене и да представља кршење њихових људских права. Ова документа су постала значајан фактор убрзавања законских промена на међународном, регионалном и државном нивоу.

Четврт века касније, CEDAW Комитет је понудио нове смернице – Општу препоруку бр. 35 о родно заснованом насиљу против жена, која ажурира Општу препоруку (даље: ОП) бр. 19 (CEDAW/C/GC/35, 2017). Она мења концепт „насиље против жена“ у „родно засновано насиље против жена“, да би се изричито нагласили родни узроци и утицаји, односно друштвени (пре него индивидуални и интерперсонални) карактер насиља против жена, што захтева свеобухватне одговоре државе (ОП 35, пара. 9). У њој се наводи да је такво насиље укорењено у родно повезане факторе, као што су „идеологија права и привилегован положај мушкараца, нормe које се тичу мушкости, потребе да се потврди мушка контрола или моћ, да се ојачају родне улоге, или да се спречи, обесхрабри или казни оно што се сматра неприхватљивим понашањем жена“ (ОП 35, пара. 19). То доприноси, директно или индиректно, друштвеном прихватању насиља против жена, што се често правда традицијом, културом, религијом или фундаменталистичким идеологијама, или се сматра приватним питањем и остаје некажњено.

Међународни стандарди у области превенције и заштите жена од родно заснованог насиља јасно наводе да су државе дужне да успоставе ефикасан и доступан оквир (законски и практични), што изражава и принцип дужне пажње (*due diligence*). На законодавном нивоу, од држава се захтева да забране све облике родно заснованог насиља против жена и да ускладе своје законодавство, које треба да је родно осетљиво, са међународним стандардима и обавезама. На извршном нивоу власти очекује се да државе усвоје и на одговарајући начин примене и финансирају различите, добро координисане институционалне мере, које имају механизме праћења, које су доступне, приуштиве и одговарајуће, као и да жртвама надокнаде штету учињену насиљем. Од правосудних органа се очекује строго поштовање и примена свих законских мера, те да на њихово поступање не утичу родни стереотипи или дискриминаторно тумачење законских одредби (ОП 35, пара. 26).

Први регионални обавезујући уговор, Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, по свом садржају сагласан је документима Уједињених нација у овој области.

У Конвенцији се јасно истиче да је један од њених циљева израда свеобухватног оквира, политика и мера заштите и помоћи свим жртвама насиља (чл. 1, ст. 1, тачка ц)).

Све мере у вези са овим циљем усмерене су на четири целине⁵: (1) *превенцију*, која обухвата подизање свести јавности, увођење садржаја о родној равноправности и ненасиљу у образовне програме на свим нивоима, обуку стручњака и стручњакиња, успостављање превентивних програма рада са учиниоцима насиља, укључивање медија и приватног сектора у искорењивање родних стереотипа; (2) *заштити*, која подразумева полицијске интервенције, хитне и мере заштите, правну помоћ, информисање и низ општих и специјализованих услуга подршке за жртве и њихову децу, укључујући право жртве на накнаду штете; (3) *иоњење*, што захтева и криминализовање различитих облика насиља против жена, процену и управљање ризицима, осигуравање ефективне истраге на начин који поштује права жртве, *ex parte* и *ex officio* поступке, одмеравање отежавајућих околности и санкција, забрану процеса обавезног алтернативног разрешења спорова, односно одређивања казни; и (4) *интегрисане полицијске*, односно усклађено деловање различитих актера, укључујући и цивилни сектор, посебно специјализоване женске организације, свеобухватне и координисане политике на свим нивоима власти, одговарајућа финансијска средства и људске ресурсе, систематско прикупљање података и периодична истраживања ове појаве. Конвенција успоставља механизме и процедуре, на нивоу Савета Европе и на националном нивоу, за праћење примене њених одредби.

Све наведено даје добру основу за усаглашавање законских решења, државних политика и активности са постављеним стандардима заштите и подршке за жене са искуством мушког насиља. Република Србија је потврдила Конвенцију 2013. године⁶, тако да она представља део унутрашњег законодавног система. У 2018. години Србија је предала Први (основни) извештај о примени Конвенције Савета Европе (GREVIO/Inf(2018)9), а мишљење експертске групе добијено је јануара 2020. године (GREVIO/Inf(2019)20).

2. ИЗАЗОВИ У СПРОВОЂЕЊУ СТАНДАРДА О ЗАШТИТИ ЖЕНА ОД НАСИЉА

Упркос свеобухватних стандарда у овој области, до данас су се широм света задржали отпори и бројни проблеми у њиховом спровођењу. Анализе стања указују на неке од најзначајнијих: дихотомија либералног концепта (јавно-приватно), дубоко укореењена патријархална култура и контрола од стране мушкараца, неадекватне заштитне структуре (које спречавају жене да

⁵ Оне су често означаване као „четири П“, од енглеских речи *prevention, protection, prosecution, integrate policies*.

⁶ *Службени гласник РС – Међународни ујговори*, бр. 12/2013.

известе о претрпљеном насиљу, а да буду сигурне од будућих дела), државна политика која не одговара на потребе свих друштвених група у истој мери, одвојени режими одговорности (индивидуални и државни), културни релативизам (на супрот концепту универзалности људских права), недостатак консензуса у вези са терминологијом, индикаторима и подацима (Ertürk, 2007). Праћење примене међународних стандарда међу чланицама Уједињених нација указује на неефикасност држава и институција (UN Studija, 2006), свођење обавеза државе углавном на насиље које се догодило (занемарујући обавезу да се оно спречи и да се жртви надокнади штета) и на одговорност недржавних актера (Ertürk, 2006).

У европском контексту, поред увођења законских и процедуралних промена, фокус поступања стављен је на полицијско-правосудну интервенцију и значај (прецизно дефинисаног) мултисекторског и мултидисциплинарног приступа, заснованог на холистичком (Hagemann-White, 2008) и приступу оснаживања (ADMIRA, 2005), као претпоставкама ефикасних модела и мера заштите (Humphreys, et al, 2000; Kelly, 2003; Hagemann-White, 2006; 2010). У анализама се наглашава нужност да се прошире постојећа знања о услугама за жртве/преживеле⁷ насиља, која су заснована на стандардима о људским правима, као и нужност да се поставе минимални стандарди за све услуге у свим европским државама (Kelly, 2007; Kelly and Dubois, 2008; Logar, 2007). Истиче се да предузете мере не смеју да буду у сукобу са циљевима и интересима жртве/преживеле, односно да треба да обезбеде њено учешће у одлучивању, узму у обзир њено разумевање оснаживања и правде и да разумеју факторе који утичу на то да она одустаје од поступака. Истраживања показују да је интервенција система ефикаснија када је жртва мотивисана и спремна на помоћ, када институције размењују информације, информишу жене и када је подршка конкретна и пружана у довољно дугом периоду (Robinson & Tregidga, 2007; Kelly, Sharp & Klein, 2015; Pomicino, Beltramini & Romito, 2018).

Мада се признаје постигнути напредак, феминистичке теоретичарке и истраживачице указују на проблематичне аспекте законских дефиниција насиља, које искључују одређене облике, упућују на „инцидент“, изван разумевања контекста у ком се он десио. Наглашава се да је суштина насиља против жена у обрасцу понашања (у понављању и мрежи образаца моћи и контроле), што га чини неупоредиво штетнијим од појединачног инцидента, а њихово једнако третирање доводи до закључка да су жене у интерперсоналним релацијама скоро једнако насилне као и мушкарци (Kelly and Vistmarlans, 2014). Наводи се (Kelly, 2000) да институције пропуштају да виде везе између различитих врста угњетавања, да издају поверење жена када оне пријаве насиље, да изводе

⁷ Употреба речи „жртва“ често претпоставља пасивност и немоћ, фокусирана је на (негативне) последице насиља, што није карактеристично понашање и изглед свих жена/особа које су изложене насиљу, због чега феминистичке теоретичарке и организације, али и многа међународна документа, користе термин „преживела“ (*survivor*), како би се нагласак ставио на снаге и позитивне аспекте жена/жртава који омогућавају излазак из насиља.

неодговарајуће, неувремене или нецеловите интервенције када се жене обрате за помоћ. И поред несумњивих предности, међуинституционални приступ остаје фрагментаран, а институције задржавају своју логику делања (правила, процедуре, интересе), тако да, уместо да омогуће бољу заштиту, могу да угрозе безбедност жртве.

3. УТИЦАЈ МЕЂУНАРОДНИХ СТАНДАРДА НА ПОЛИТИКЕ ЗАШТИТЕ ЖЕНА ОД НАСИЉА У СРБИЈИ

3.1. *Законске измене и политика заштите жена од насиља у Србији*

И у Србији су промене закона иницирале и снажно подржавале женске организације, чија су залагања за правну заштиту жена од насиља почела 80-их, а интензивирана 90-их година протеклог века (Ћорић, 2019). Експертска радна група Виктимолошког друштва Србије предложила је 1998. године „Модел правне заштите од насиља у породици“, који је понудио кључна решења усаглашена са међународним стандардима (Nikolić-Ristanović, 2003).

Измене закона, најпре 2002. године у области кривичноправне заштите, увођењем кривичног дела насиље у породици, потом 2003. године, инкриминацијом сексуалног узнемиравања, а затим 2005. године, у породичноправној заштити, увођењем мера заштите од насиља у породици, понудиле су одређена решења. И измене у процесном законодавству из 2006. године, којим је уведена категорија посебно осетљивог сведока, односно посебна правила испитивања оштећених и сведока у кривичним поступцима, усмерене су на смањење секундарне виктимизације жртава (Ћорић, 2011). Међутим, законске промене су остале међусобно недовољно усаглашене, и у односу на круг заштићених лица и у односу на обухват дела (Lukić i Jovanović, 2003; Jovanović, Simeunović-Patić i Masanović, 2012; Ignjatović, Pavlović-Babić i Lukić, 2015; Ћорић, 2019), а убрзо је постало јасно да недостају хитне интервенције „сада и овде“, за насиље ниског интензитета, или за претњу пре него што она постане реализована.

У 2016. години, као резултат усаглашавања са одредбама Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, законски је регулисана превентивна интервенција (хитне мере заштите), обавеза процене безбедносних ризика, сарадње и координирано деловање институција, а предвиђена је и обавезна обука професионалаца и професионалки и увођење централне електронске евиденције. У Кривични законик су унета нова кривична дела (прогањање, сексуално узнемиравање, генитално сакаћење женских полних органа). Истовремено, није измењена дефиниција кривичног дела силовања у складу са стандардом из Конвенције (иако је силовање у браку добило једнак статус, док су казне за обљубу немоћног лица и детета изједначене са казнама за силовање).

Може се рећи да су наведене законске новине (све родно неутралне) увођене без јасне промене политике и парадигме поступања, што је условило одсуство стратегије и плана деловања. Општи принципи заштите⁸, који организују свеукупно разумевање појаве и поступање система, остали су без разраде и објашњења, више као препорука, а не као обавеза (Ignjatović, 2011). Недостатак јасно истакнутог и објашњеног циља деловања (у стратешком и конкретном смислу), који одређује и све оперативне циљеве и приоритетне активности, уз недостатак ефективних оперативних механизма праћења поступања, представља најзначајнију препреку делотворној и ефикасној заштити жена од насиља (Ignjatović i dr, 2015; AHR & AWC, 2017; Ignjatović i Masanović, 2018). То потврђује и извештај о процени ефеката примене Националне стратегије спречавања и сузбијања насиља над женама у породици и партнерским односима (Мамула, 2018).

Анализа судске праксе указала је на озбиљне тешкоће у кривичноправним поступцима заштите жртава насиља у породици (Konstatinović-Vilić i Petrušić, 2007; Jovanović i dr, 2012; Petrušić, Žunić i Vilić, 2018). Неки од најчешће документованих проблема огледају се у неефикасности поступака, великом броју одбачених кривичних пријава, одустајању и одлагању кривичног гоњења, најчешће изреченим условним осудама без заштитног надзора, изостанку информисања жртви о току поступка, а посебно је неодговарајућа заштита од ревиктимизације и секундарне виктимизације током ових поступака. Ипак, уочавају се и извесне позитивне промене (Petrušić i dr, 2018), као што је чешће одређивање притвора (најчешће због опасности од извршења или понављања насиља, а ретко због могућности утицаја на сведоке, иако велики број жртава касније у поступку одбија да сведочи или да се придружи кривичном гоњењу), смањење дужине трајања поступка, мањи удео условних осуда, иако су оне још увек доминантна санкција, а из образложења пресуда могло би се закључити и то да је дошло до извесног унапређења разумевања феномена.

Анализа поступака породичноправне заштите (Petrušić i Konstatinović-Vilić, 2008; 2010), указала је на то да нису коришћени предвиђени законски механизми који би на ефикасан начин зауставили и спречили понављање насиља, односно пружили сигурност жртвама у оквиру њиховог дома. Поступци, иако хитни, трајали су дуго, без предлога за привремене мере, нису покретани по службеној дужности, жртве често нису имале правног заступника, рочишта су одлагана, а регистрован је и велики број повлачења тужби. Најчешће је одређивана најблажа мера (забрана даљег узнемиравања), док је налог за исељење учиниоца насиља из куће/стана издан ретко.

⁸ Општи принципи заштите из *Општинског протокола о његовом унапређењу и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима* (2011): безбедност (сигурност) жртве је приоритет у раду стручних служби; безбедност и добробит детета кроз осигурање безбедности и подршку аутономији ненасилном родитељу; за насилно понашање одговоран је искључиво учинилац; све интервенције треба да узму у обзир неједнакост моћи између жртве насиља у породици и насилника; институције, у оквиру својих улога, надлежности и мисија, су одговорне да зауставе насиље и предузму мере заштите.

Праћење примене⁹ новог Закона о спречавању насиља у породици¹⁰ указује да се значајно повећало пријављивање насиља (месечно се у Србији разматра између 1700 и 2000 новопријављених догађаја). Просечно, на месечном нивоу изриче се више од 1500 забране контакта и приближавања жртви, око 700 мера удаљења из стана/куће, а нешто више од 600 особа добије обе хитне мере. Мушкарцима се изрекне 85% хитних мера (трајање 48 часова). Када су у питању продужене хитне мере (трајање 30 дана) жене су жртве насиља у породици у 76% случајева, а насиље према њима чине мушкарци у 92% (најчешће супруг/партнер). Када су мушкарци жртве насиља у породици (што је случај у 24%), насиље чине мушкарци у 72% (најчешће отац или син) (Министарство правде, 2019).

Бележи се низак проценат прекршених хитних мера (око 10%), а крше их мушкарци у 93%, који такође најчешће добијају казне затвора за кршење хитних мера (94%). Према закону, мере заштите треба да пруже безбедност жртви, да зауставе насиље и да спрече да се оно понови, као и да заштите права жртава (чл. 31, ст. 3). Ипак, краткорочна превентивна заштита и даље није праћена одговарајућим бројем тужби поднетих по службеној дужности за мере заштите од насиља у породици (Породични закон, чл. 197–200¹¹), које могу да трају до годину дана (месечно их има 30–50).

3.2. Мере подршке за жене са искуством насиља у Србији

Закон о спречавању насиља у породици (чл. 25–27) успоставио је механизам сарадње и координације институција у проценама и одлукама о мерама заштите и услугама подршке за жртве насиља у породици и жртве сродних кривичних дела (чл. 4). Одређено је да све жртве насиља имају право на информисање, бесплатну правну помоћ и индивидуални план заштите и подршке (чл. 29–31), које треба да омогуће опоравак, оснаживање и осамостаљивање жртве (чл. 31, ст. 3). Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици поставила је стандарде у односу на две групе услуга подршке (чл. 18–26): општа подршка (информисање, правно и психолошко саветовање, социјална и здравствена заштита, финансијска помоћ, становање, образовање, обуку и помоћ приликом запошљавања) и специјализована подршка (сигурне куће, СОС телефони, подршка за жртве сексуалног насиља, као и заштита и подршка за децу која су сведоци насиља).

Резултати праћења Закона о спречавању насиља у породици показали су да је број месечно израђених индивидуалних планова заштите и подршке

⁹ Аутономни женски центар прати примену Закона о спречавању насиља у породици, о чему је до сада објављено седам извештаја. Нема свеобухватног државног извештаја о примени овог закона јер до данас није успостављена централна електронска евиденција, прописана у Закону (чл. 32).

¹⁰ Службени гласник РС, бр. 94/2016.

¹¹ Службени гласник РС, бр. 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015.

за жртве насиља био у сталном порасту, тако да актуелно достиже број разматраних новопријављених случајева насиља. О садржају планова и даље нема никаквих информација, јер надлежно министарство, ни након више од две године од почетка примене Закона, није успоставило јединствени систем за прикупљање и праћење ових података. Присуство жртве на састанку групе за координацију и сарадњу се повећало, али је и даље сасвим ретко (од 10 до 30 жртава месечно за територију целе државе), као и учешће специјализованих женских организација које имају улогу у пружању подршке женама са искуством насиља (Ignjatović i Macanović, 2018).

Важно је нагласити да су услуге подршке за жене (и опште и специјализоване), неразвијене или нису доступне на територији целе државе, зависне од локалних буџета или пројеката, односно недовољних финансијских и људских ресурса. Нема ажурних обједињених података о доступним услугама за жртве насиља, као ни података о њиховом коришћењу и ефектима, односно да ли су омогућиле опоравак, оснаживање и осамостаљивање за жене са искуством насиља (Ignjatović i Macanović, 2018a). Истовремено, жене/жртве наглашавају важност практичне подршке која би им омогућила да напусте насилног партнера и да изграде нови живот, а посебно ако су изложене укрштеном утицају фактора маргинализације и дискриминације (Ignjatović i Pešić, 2012; OEBS, 2019).

Бројна истраживања, домаћа и инострана, потврђују да је за пролазак кроз правосудне поступке, завршетак насиља, опоравак и поновну изградњу живота потребно време (Ignjatović i Pešić, 2012; Ignjatović i dr, 2015; Postmus, Severson, Berry & Yoo, 2008; Kelly et al, 2015; Pomicino et al, 2018; Hagemann-White, 2019). Због тога је од суштинске важности да стручњаци разумеју појаву насиља, да се у свим поступцима чују и поштују искуства жртве/преживеле и да им се понуди подршка која ситуира њихове конкретне потребе, као и доживљај праведности.

3.3. Оцене примене међународних стандарда заштите жена са искуством насиља у Србији

Када се сагледају све до сада учињене законодавне измене за спречавање и сузбијање насиља против жена и њихова примена, као и укупна политика и мере заштите и подршке за жене са искуством насиља, може се закључити да законска регулатива, мада недовољно усаглашена, предњачи у односу на праксу. Присутно је недовољно разумевање положаја жена које су изложене насиљу, што утиче на неодговарајуће поступање професионалаца, који склоност жртве да одустаје од кривичних поступака виде као најчешћи узрок ниске ефикасности система, занемарујући низ системских слабости (нарочито у оквиру властитих служби). Подршка жртвама у дужем периоду, укључујући и подршку њиховој деци, ретка је и скромна по садржају. Сарадња и координисано деловање, иако битно унапређени, задржавају и бројне

тешкоће, укључујући и приметно игнорисање учешћа специјализованих женских организација, али и самих жртава. Процес праћења и извештавања о насиљу против жена још увек не омогућава ваљан увид у стање и повратну информацију о ефектима поступања (Ignjatović i dr, 2015; AHR & AWC, 2017; Ignjatović i Macanović, 2018; Ignjatović i Macanović, 2018a).

Наведено потврђује и CEDAW Комитет у Закључним запажањима на Четврти периодични извештај о примени Конвенције Уједињених нација о елиминацији свих облика дискриминације жена (CEDAW/C/SRB/CO/4, 2019). Уз похвале држави Србији за учињене законске измене (пара. 23), истиче се забринутост због повећања свих облика родно заснованог насиља против жена, посебно за жене из маргинализованих група (пара. 23 (a)). Наводи се да мере које предузима држава не одговарају на све врсте родно заснованог насиља против жена и девојака, да је неадекватна процена ризика за спречавање насиља, укључујући дела фемцида, да је неефикасно кривично гоњење учинилаца насиља, да постоји велика разлика између броја кривичних пријава и броја осуђујућих пресуда, са углавном условним казнама, као и то да је мали број пријављених случајева силовања (пара. 23 (б), (д), (е)). Комитет понавља готово исте препоруке (пара. 24) које је упутио на претходни извештај Републике Србије (CEDAW/C/SRB/CO/2–3, 2013), што индиректно говори о малом напретку у протеклих пет година у промени стварности за жене са искуством насиља.

Свеобухватни извештај GREVIO експертске групе (GREVIO/Inf (2019)20), у анализи и оцени стања, као и у препорукама, такође истиче важност учињених законских измена, као и напор државе да створи стандардизован приступ насиљу у породици и другим облицима насиља. Међутим, уочавају се потешкоће у обезбеђивању њихове примене у пракси, између осталог и због неприхватања озбиљности ових дела. Региструје се негативни тренд пораста броја оптужница од којих се одустаје, као и то да су осуде за већину облика насиља против жена изузетно ниске. Запажа се да је мали број служби за подршку женама, посебно за специјализовану подршку у ситуацијама изложености одређеним врстама насиља (прогањање, силовање, сексуално узнемиравање, принудни бракови), или женама које су изложене вишеструким дискриминацијама (као што су ромске жене и девојчице или жене са инвалидитетом). Указује се и на недовољне напоре да се обезбеди подршка за децу која су сведоци насиља у породици, тако да она остану безбедна уз ненасилног родитеља, по могућности у свом дому. Примећује се игнорисање знања која су деценијама стицале специјализоване женске организације, као и то да су изразито ограничена буџетска средства за њихов рад.

Конечно, идентификована су бројна подручја у којима су потребна побољшања стања, како би се у потпуности испуниле обавезе из Конвенције, а препоруке су сврстане у четири нивоа по приоритету. То пружа свеобухватно и конкретно усмерење за даље деловање на свим нивоима власти, што би могло бити уграђено у циљеве, мере и активности новог стратешког документа у овој области, чија је израда у току.

4. УМЕСТО ЗАКЉУЧКА: НОВЕ ПРЕТЊЕ КОНЦЕПТУ ЉУДСКИХ ПРАВА ЖЕНА

Последњу деценију, са јачањем конзервативних политика на међународном плану, све су видљивији нови покрети, снажно усмерени против концепта људских права, пре свега против права жена и LGBTIQ¹² особа, с циљем очувања дубоко укоренење патријархалне културе, доминације и контроле од стране мушкараца (HRCF 2015; Datta 2018). Они користе комуникацијске стратегије скривене иза „традиционалних вредности“ и „традиционалне породице“, да би оптужили феминизам и феминисткиње за демографске проблеме и кризу породице, заговарајући против права жена и „родне идеологије“ (Ignjatović, 2018), што је био разлог отпора или спречавања да се у неким европским државама (Хрватска, Бугарска, Литванија) ратификује Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици.

Због наведеног, Радна група при Уједињеним нацијама о питању дискриминације жена у закону и пракси¹³ у свом извештају (HRC, 2018) указује да се концепти као што су „комплементарност“, „правичност“ и „заштита породице“ користе како би се угрозила права жена, истичући да се морају предузети хитне акције да се зауставе активности које прете подривању, еродирању и поништавању тешко освојених права жена, препоручујући државама чланицама, Савету за људска права и систему Уједињених нација низ мера у том правцу.

И у већ помињаним Закључним запажањима CEDAW Комитета истиче се забринутост због извештаја о повећаном нивоу дискриминаторних родних стереотипа, а посебно због повећања „анти-родног дискурса у јавности, мизогиних изјава у медијима, од стране политичара на високом нивоу, верских вођа и академика, које су несакционисане“, као и због „промовисања крајње конзервативне идеје о традиционалној породици, са женама које се првенствено сматрају мајкама...“ (пара. 21 (а) и (б)). Комитет изражава забринутост и због тога што „негативне медијске кампање и извештавање против представника цивилног друштва ометају њихов рад на унапређењу права жена“ (пара. 27 (д)), тражећи од државе Србије да обезбеди да „активисткиње за права жена могу да остварују слободу изражавања, окупљања и удруживања без застрашивања или одмазде“, да се, уколико се такве појаве десе, „прописно истраже, те да се њихови учиниоци кривично гоне и на одговарајући начин казне, а да се жртве заштите од таквих дела“, као и да „кривично одговарају државни службеници који опструирају гоњење нападача“ (пара. 28 (в)).

На крају, треба нагласити да није (само) политика, већ су и други продукти културе, укључујући језик, законе и науку, одговорни за упорно опстојавање и за умањивање видљивости и значаја мушког насиља против жена (Romito,

¹² LGBTIQ је скраћеница од lesbian, gay, bisexual, transgender/transsexual, intersex and queer/questioning.

¹³ *Working Group on the Issue of Discrimination against Women in Law and in Practice.*

2008). Они одређују начин на који се концептуализује, прима и разуме реалност, а тиме и друштвене, институционалне и индивидуалне реакције, с циљем очувања дубоко укорене не патријархалне културе, доминације и контроле од стране мушкараца. Због тога, пред државом Србијом и свим њеним институцијама стоји озбиљан задатак систематског и упорног рада на испуњавању међународних стандарда у превенцији и заштити жена од свих облика мушког насиља, ка остваривању основног људског права жена на живот без насиља.

ЛИТЕРАТУРА

- ADMIRA. (2005). „Empowerment and Building a Supportive Environment.” In *Work for Care – A Trainers’ Manual – Sexual and Domestic Violence During and After War*. Modul 10. Utrecht, Netherlands: Admira Foundation.
- AHR & AWC. (2017). *Implementation of Serbia’s Domestic Violence Legislation, A Human Rights Report*. Belgrade: The Advocates for Human Rights Minneapolis, Minnesota, USA & Autonomous Women’s Center (AHR & AWC), Belgrade, Serbia. https://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2017/Implementation_of_Serbia_Domestic_Violence_Legislation.pdf/ 7.12.2019.
- Antić Gaber, M., Dobnikar, M., & Selišnik, I. (2009). „Gendering Violence against Women, Children and Youth: From NGOs via Internationalization to National States and Back?” In *Violence in the EU examined – Policies on Violence against Women, Children and Youth in 2004 EU Accession Countries*, Antić Gaber, M. (ed.), 17–31. Ljubljana: University of Ljubljana, Faculty of Arts.
- Babović, M., Vuković, O. i Ginić, K. (2010). *Mapiranje porodičnog nasilja prema ženama u Centralnoj Srbiji*. Beograd: Uprava za rodnu ravnopravnost Ministarstva rada i socijalne politike RS.
- Beijing Declaration and Platform for Action*, the Fourth World Conference on Women, 4 to 15 September 1995.
- Chinkin, Ch. (2010). *The Duty of Due Diligence*, Ad hoc Committee on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (CAHVIO (2010) 7). Strasbourg: Council of Europe.
- Concluding observations on the combined second and third periodic reports of Serbia*. (2013). Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW/C/SRB/CO/2–3).
- Concluding observations on the fourth periodic report of Serbia*. (2019). Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW/C/SRB/CO/4).
- Ćopić, S. (2011). Položaj i zaštita žrtve u krivičnom postupku. U: V. Nikolić-Ristanović, S. Ćopić (ur.) *Prava žrtava i EU: Izazovi pružanja pomoći*. Beograd: Viktimološko društvo Srbije i Prometej, str. 135–160.
- Ćopić, S. (2019). Razvoj zakonodavnog okvira za zaštitu žena žrtava nasilja u Srbiji. *Temida: časopis o viktimizaciji, ljudskim pravima i rodu* 22(2): 41–66. doi:10.2298/TEM1902143C.

- Datta, N. (2018). „*Restoring the Natural Order*”: *The Religious Extremists’ Vision to Mobilize European Societies against Human Rights on Sexuality and Reproduction*. Brussels: European Parliamentary Forum on Population & Development.
- Declaration on the Elimination of Violence against Women*. (1993). UN General Assembly resolution (48/104 of 20 December 1993).
- Dobrobit i bezbednost žena – Anketa o nasilju nad ženama koju je sproveo OEBS*. (2019). Beograd: Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS), misija u Srbiji.
- Ending violence against women – From words to action*. Study of the Secretary-General (UN Study) (2006). New York: United Nations Publication.
- Ertürk, Y. (2006). *Integration of the Human Rights of Women and the Gender Perspective: Violence against Women the Due Diligence Standard as a Tool for the Elimination of Violence Against Women*. Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences. E/CN.4/2006/61 (20 January 2006). Geneva: UN, Commission on Human Rights.
- Ertürk, Y. (2007). *Report of the Special Rapporteur on Violence against Women, Its Causes and Consequences, Intersections between Culture and Violence against Women*. A/HRC/4/34 (17 January 2007). Geneva: UN, Human Rights Council.
- Exposed: The World Congress of Families: An American Organization Exporting Hate*. (2015). Human Rights Campaign Foundation (HRCF). <https://www.hrc.org/resources/exposed-the-world-congress-of-families/> 7.3.2019.
- Fourth periodic report submitted by Serbia under article 18 of the Convention*. (2017). Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW/C/SRB/4).
- Garcia-Moreno, C., Jansen, H., Ellsberg, M., Heise, L., & Wattset, C. (2005). *Multi-country study on women’s health and domestic violence against women*. Geneva: World Health Organization.
- General recommendation No. 19 Violence against women*. (1992). Committee on the Elimination of Discrimination against Women (A/47/38).
- General recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19*. (2017). Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW/C/GC/35).
- GREVIO’s (Baseline) *Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention) SERBIA*, (GREVIO/Inf (2019)20). Strasbourg: Secretariat of the monitoring mechanism of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence Council of Europe.
- Hagemann-White, C. (2006). *Combating Violence against Women – Stocktaking Study on the Measures and Actions Taken in Council of Europe Member States*. Strasbourg: Council of Europe, Directorate General of Human Right.
- Hagemann-White, C. (2008). „Multi-agency Co-operation: Structures, Standards and Guidelines.” In *Conference on Support Services for Women Victims of Violence* (6–7 December 2007), 66–70. Strasbourg: Directorate General of Human Rights and Legal Affairs Council of Europe.
- Hagemann-White, C. (2010). *Protecting Women against Violence: Analytical Study of the Results of the Third Round of Monitoring the Implementation of Recommendation Rec*

- (2002)5 on the Protection of Women against Violence in Council of Europe Member States. Strasbourg: Council of Europe, Directorate General of Human Right and Legal Affairs.
- Hagemann-White, C. (2019). Redress, rights and responsibilities: comparing European intervention systems. *Journal of Gender-Based Violence*, 3(2), 151–165, DOI: 10.1332/239868019X15538586416633.
- Harris, L., & Hodges, K. (2019). „Responding to complexity: improving service provision for survivors of domestic abuse with ‘complex needs’”. *Journal of Gender-Based Violence*, 3(2), 167–184, DOI: 10.1332/239868019X15538587319964.
- Humphreys, C., Hester, M., Hague, G., Mullender, A., Abrahams, H., & Lowe, P. (2000). *From Good Intentions to Good Practice: Mapping Services Working with Families where there is Domestic Violence*. Bristol: Polocoy Press.
- Ignjatović, T. (2011). *Nasilje prema ženama u intimnom partnerskom odnosu: model koordiniranog odgovora zajednice*. Beograd: Rekonstrukcija ženski fond.
- Ignjatović, T. (2013). *Posledice koje ima nasilje prema ženama u partnerskom odnosu na decu i odgovor javnih službi na ovaj problem*. Beograd: Autonomni ženski centar i UNICEF kancelarija u Srbiji.
- Ignjatović, T. (2018). Uloga (anti)feminizma na politike i prakse prema muškom nasilju protiv žena – globalna i lokalna perspektiva, u: *Feministička teorija je za sve – Zbornik radova sa konferencije „Neko je rekao feminizam? Feministička teorija u Srbiji danas“*, Zaharijević, A. i Lončarević, K. (ur.), str. 263–281. Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju i Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu.
- Ignjatović, T. i Macanović, V. (2018). Izazovi u primeni novog Zakona o sprečavanju nasilja u porodici u Srbiji. *Temida: časopis o viktimizaciji, ljudskim pravima i rodu* 21(1): 41–66. doi: 10.2298/TEM1801041I.
- Ignjatović, T. i Macanović, V. (2018a). *Unapređeno zakonodavstvo – neuspešna zaštita. Nezavisni izveštaj o primeni Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici*. Beograd: Autonomni ženski centar, dostupno: https://www.womenngo.org.rs/images/GREVIO/GREVIO_Izvestaj_SRP.pdf.
- Ignjatović, T. i Pešić, D. (2012). *Rizici od siromaštva za žene sa iskustvom nasilja*. Beograd: Autonomni ženski centar.
- Ignjatović, T., Pavlović-Babić, D., Lukić, M. (2015) *Delotvornost sistemskih mehanizama za sprečavanje nasilja prema ženama i nasilja u porodici*. Beograd: Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije i Autonomni ženski centar.
- Jovanović, S. (2013). Ubistva žena od strane partnera: istraživanje pravosudne prakse, u: *Godišnji izveštaj Opservatorije za praćenje nasilja prema ženama 2013*, str. 55–65 Beograd: Mreža Žene protiv nasilja i Mreža za Evropski ženski lobi.
- Jovanović, S., Simeunović-Patić, B., Macanović, V. (2012). *Krivičnopravni odgovor na nasilje u porodici u Vojvodini*. Novi Sad: Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova.
- Kampanja *Isključi nasilje: Statistika*. (2019). Beograd: Ministarstvo pravde, Vlada Republike Srbije, dostupno na: <https://iskljucinasilje.rs/statistika-novembar-2018/> 7.12.2019.
- Kelly, L., & Dubois, L. (2008). *Combating violence against women: minimum standards for support services*, Directorate General of Human Rights and Legal Affairs. Strasbourg: Council of Europe.
- Kelly, L. (2007). *Council of Europe study on minimum standards of support services for women victim of violence*, Conference on Support Services for Women Victims of Violence, 39–47. Strasbourg: Council of Europe.

- Kelly, L. (2000). Joined Up Responses to Complicated Lives: Making Connections Across Recently Constructed Boundaries. in: *The Domestic Violence: Enough is Enough Conference*. (London, October 2000). London: CWASU, <https://cwasu.org/resource/joined-up-responses-to-complicated-lives-making-connections-across-recently-constructed-boundaries/> 7.3.2019.
- Kelly, L. (2003). *VIP Vodič – Vizija, inovacija i profesionalizam u radu policije u vezi sa nasiljem nad ženama*. Beograd: Savet Evrope, kancelarija u Srbiji.
- Kelly, L., & Vistmarlans, N. (2014). *Vreme da se ponovo razmisli – zašto je sadašnja definicija nasilja u porodici problem*. Prevod Nataša Keljac. Beograd: Mreža Žene protiv nasilja <https://www.zeneprotivnasilja.net/vesti/vesti-iz-sveta/460-vreme-da-se-ponovo-razmisli-zasto-je-sadasnja-definicija-nasilja-u-porodici-problem/> 7.3.2019.
- Kelly, L., Sharp, N. & Klein, R. (2015). *Finding the Costs of Freedom: How Women and Children Rebuild their Lives after Domestic Violence*. London: Solace Women's Aid.
- Konstatinović-Vilić, S., Petrušić, N. (2007) *Krivično delo nasilja u porodici – aktuelna pravosudna praksa u Beogradu i Nišu*. Beograd, Niš: Autonomni ženski centar, Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju.
- Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici*. (2013). *Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori*, br. 12/2013.
- Konvencije Ujedinjenih nacija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena*. (1981). *Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori*, br. 11/1981.
- Krug, E. G., Dahlberg, L. L., Mercy, J. A., Zwi, A. B., & Lozano, R. (2002). *World report on violence and health*. Geneva: World Health Organization.
- Lacmanović, V. (2019). Femicid u Srbiji: potraga za podacima, odgovorom institucija i medijska slika. *Annales for Istrian and Mediterranean Studies*, 29(1), 27–39.
- Logar, R. (2004). *Nasilje nad ženama – istorija i razvoj novih modela intervencije u Evropi*, Centar Evropske unije, Univerzitet u Viskonsinu, Medison, Konferencija *Reagovanje u slučajevima nasilja nad ženama – Modeli u Evropskoj uniji*, novembar 2004. (prevod: Autonomni ženski centar).
- Logar, R. (2007). *Minimum standards for shelters prepared by WAVE*, Conference on Support Services for Women Victims of Violence, Strasbourg, December 2007, 51–56.
- Lukić, M. (2013). Istraživanje o ubistvima žena u porodici tokom 2011. godine – postupanje policije i centara za socijalni rad, u: *Godišnji izveštaj Opservatorije za praćenje nasilja prema ženama 2012*, str. 69–81. Beograd: Mreža Žene protiv nasilja i Mreža za Evropski ženski lobi.
- Lukić, M. i Jovanović, S. (2003). *Nasilje u porodici: Nova inkriminacija*. Beograd: Autonomni ženski centar.
- Мамула, М. (2018). *Завршни извештај о Националној стратегији сарадња и сузбијања насиља над женама у породици и партнерским односима (2011–2018)*. Београд: УН тим у Србији.
- Mršević, Z. (2014). *Nasilje i mi – ka društvu bez nasilja*. Beograd: Institut društvenih nauka.
- Opšti protokol o postupanju i saradnji ustanova, organa i organizacija u situacijama nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima*. (2011). Beograd: Vlada Republike Srbije, dostupno na: <https://www.minrzs.gov.rs/files/doc/porodica/nasilje/Opsti%20protokol%20nasilje%20u%20porodici.pdf/> 7.12.2019.

- Otašević, S. (ur.) (2005). *Nasilje u partnerskim odnosima i zdravlje*. Beograd: Autonomni ženski centar.
- Pence, E. L. (1996). The Domestic Abuse Intervention Project: A Model for Community Intervention, In: *Coordinated Community Response to Domestic Assault Cases: A Guide for Policy Development Domestic Abuse Intervention Project*, E. Pence et al., (eds.), 13–63. Duluth, MN: Minnesota Program Development, Inc.
- Petrović, M. N. (2010). Rasprostranjenost nasilja u porodici u Vojvodini, u: *Nasilje u porodici u Vojvodini*, str. 25–54, V. Nikolić-Ristanović (ur.). Novi Sad: Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova.
- Petrušić, N., Konstatinović-Vilić, S. (2008). *Porodičnopravna zaštita od nasilja u porodici u praksi sudova u Beogradu – Izveštaj*. Beograd, Niš: Autonomni ženski centar, Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju.
- Petrušić, N., Konstatinović-Vilić, S. (2010). *Porodičnopravna zaštita od nasilja u porodici u pravosudnoj praksi u Srbiji*. Beograd, Niš: Autonomni ženski centar, Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju.
- Petrušić, N., Žunić, N. i Vilić, V. (2018). *Krivično delo nasilja u porodici u sudskoj praksi: Nove tendencije i izazovi*. Beograd: Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS), misija u Srbiji.
- Pomicino, L., Beltramini, L., & Romito, P. (2019). Freeing Oneself From Intimate Partner Violence: A Follow-Up of Women Who Contacted an Anti-violence Center in Italy. *Violence Against Women*, 25(8), 925–944, DOI: 10.1177/1077801218802641.
- Porodični zakon. (2005). *Službeni glasnik RS*, br. 18/2005, 72/2011 – dr. zakon i 6/2015
- Postmus, J. L., Severson, M., Berry, M., & Ah Yoo, J. (2008). Women's Experiences of Violence and Seeking Help, *Violence Against Women*, Vol. 15, No. 7, 852–868.
- Report of the Working Group on the issue of discrimination against women in law and in practice*. (2018). Human Rights Council (HRC), A/HRC/38/46 (14 May 2018). Thirty-eighth session 18 June–6 July 2018. Geneva: Human Rights Council.
- Report submitted by Serbia pursuant to Article 68, paragraph 1 of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence* (Baseline Report), GREVIO/Inf(2018)9. Council of Europe: Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence.
- Robinson, A. L., & Tregidga, J. (2007). The Perceptions of High-Risk Victims of Domestic Violence to a Coordinated Community Response in Cardiff, Wales. *Violence Against Women*, 13(11), 1130–1148.
- Romito, P. (2008). *A Deafening Silence – Hidden violence against women and children*. Bristol: The Policy Press, University of Bristol.
- Simeunović-Patić, B. i Jovanović, S. (2013). *Žene žrtve ubistva u partnerskom odnosu*. Beograd: Institut za sociološka i kriminološka istraživanja.
- Vidaković, I. (2002). Rasprostranjenost nasilja u porodici, u: *Porodično nasilje u Srbiji*, Nikolić-Ristanović, V. (ur.), 13–72. Beograd: Viktimološko društvo Srbije i Prometej.
- Tjaden, P., & Thoennes, N. (1998). *Prevalence, Incidence, and Consequences of Violence Against Women: Findings From the National Violence Against Women Survey*. Research in Brief, Washington, DC: U.S. Department of Justice, National Institute of Justice, 1998, NCJ 172837.
- Zakon o sprečavanju nasilja u porodici (2016). *Službeni glasnik RS*, Br. 94/2016.

Tanja Ignjatović

VIOLENCE AGAINST WOMEN
AS A VIOLATION OF FUNDAMENTAL RIGHTS
– BETWEEN STANDARDS AND REALITY

S u m m a r y

Violence against women, viewed from the perspective of key international treaties, presents a social (public) problem and a violation of women's basic human rights. The change in international politics, under the strong influence of the global feminist movement, has emphasized the necessity of social reaction and the responsibility of the state. Standards have been set that have led to a change in public policies and practices in many countries, including Serbia. Despite the indubitable progress, strong resistance and numerous problems have are still present. In Serbia, legal norms (all gender-neutral) were being introduced without a clear change in policy and procedural paradigm, which has caused the absence of a strategy and plan of action. The general principles of victim protection, which determine the overall understanding of the occurrence and operation of the system, are still lacking elaboration and explanation. Law enforcement failures have occurred in practice, as well as serious difficulties in organizing women's protection. Particularly challenging is the provision of general and specialized victim support services, as well as their deficiency, which is systemic. In recent years, progress has been made in preventive care and multisectoral cooperation. However, the strengthening of conservative policies internationally, directed against the concept of women's human rights, affects social, institutional and individual responses, with the aim of preserving the deep-rooted patriarchal culture, domination and male control, which is also present in Serbia. The most recent challenges to the implementation of international standards will be addressed in this paper, as well as the latest recommendations received by Serbia from international bodies.

Keywords: male violence against women, international standards, national policy, Serbia